

Βράδυνασε, νύχτωσε και σαν έφεξε φάνηκε πιά πολύ κοντά ένα περαματάκι, πού ήτανε τό φορτίο του άσβέστης και βράχηκε, άναψε, όπως μάθανε ύστερα, τώρα πάλευε να πέσει γιαλό μέ τά κουπιά. Μιά τό πετοϋσε τό κύμα ψηλά κι έτρεμε πάνω μια έπεφτε άκυβέρνητο στους άφρισμένους λάκκους. Πάλεψε, πάλεψε, ως έπιασε τό Μεσόκαβο άνασηκώθηκε ή πλώρη του, έπειτα μπρουμήτησε και βούλιαξε. 'Απ' τήν πρύμνη πέσανε στή θάλασσα τρία κορμιά, φτιάξανε όξω τα 2, ένας καπετάνιος Καλυμνιός κι ό ναύτης του. 'Ο γιός του καπετάνιου όπως έδωσε βουτιά είτε βράχο του πάτου ήβρε είτε άλλο φόβισμα θαλασσινό δέν ξανάβγε πάνω.

Οί νησιώτες ντύσανε τούς ναυαγούς, οί έξόριστοι τούς δώσανε 2 μέρες συσσίτιο. "Αμα πέρασε τό βαπόρι έφυγε ό ναύτης. 'Ο άπαρηγόρητος Καπετάνιος ήθελε να βρει τό παιδί του για ταφή, περίμενε πότε θα τό βγάλει όξω ή θάλασσα, παρατηροϋσε τά ρέματα σά να τό περίμενε ζωντανό. Στίς τόσες μέρες έβγαλε ή θάλασσα ένα κορμάκι καταφαγωμένο, άκέφαλο τό θάψανε. 'Ο παπάς ειπε τρισάγιο και στό περιθαλάσσιο για τό κεφάλι. 'Ο Καπετάνιος όμως δέν έφυγε οϋτε μέ τ' άλλο βαπόρι οϋτε μέ τό παράλλο, δέν ήθελε πιά ή καρδιά του σπίτι και δικούς, άφηγε γένια κι άνεβοκατέβαινε από τό Μοναστηράκι δίπλα στό κοιμητήρι στό γυαλό δυό φορές τή μέρα, πήγαινε και γύριζε.

Και μιάν αυγή ό Καπετάνιος αυτός πέρασε μπρός άπ' τό πεζούλι του Γέρου. 'Ο Γέρος τόν καλημέρισε και τράβηξε μαζί του να τόν συντροφέψει.

Λοιπόν άνηφορίσανε μέ τά πρωϊνά σύννεφα του πελάγους και μέ τίς μυρωδιές του βουνοϋ. Μέ κάθε βήμα ή θάλασσα μεγάλωνε, προβάλλανε και τ' άλλα νησιά μακρουλά, μυτερά, όλα ένα χρῶμα πριν τά πάρει ό ήλιος.

Μπαίνουνε από μια μισοχαλασμένη πορτάρα στον περιτοιχισμένον αυλόγυρο. 'Εκει τ' αυτιά τους σά ν' άδειάσανε, κόπηκε ή βουή της θάλασσας. Λίγος τοίχος άσβεστομένος άσπριζε φέγγανε δυό παραθυράκια, ένα γύρω καμάρες και σκάλες έρείπια κι ή έκκλησιά στή μέση χαμηλή μέ 8 κουμπέδες. Δίπλα μια στέρνα κι ένας ξεχασμένος κουβās. "Οπου λιγώθηκε ό Γέρος άπ' τήν ήσυχία κάθισε στό σκαλοπάτι της στέρνας, ειπε άς μήν ξημερώσει γρήγορα. 'Ηρθε κι ό Καπετάνιος κάθισε, δυό άμίλητοι άντρες μαλακωμένοι. Πριν φέξει χτύπησε μια καμπανίτσα, παρουσιάστηκε κατά σειρά μια πολύ Γριά και γελαστή κι άλλες δυό γριές άγέλαστες βαριά κουκουλωμένες... 'Η γελαστή Γριά πλησίασε και τούς ρώτησε αν είναι ξένοι,

τούς κάλεσε νά κοπιάσουνε στόν ὄρθρο.

Ἡ ἐκκλησιά δίχως παπά, ἔψελνε ἢ πολύ Γριά οἱ ἄλλες διαβάζανε τά γράμματα. Τά κόκκαλα τῆς πολύ Γριάς ἐκεῖ πού θαρροῦσες πώς θά σκορπίσουνε τά μάζευε μπρός στ' ἀναλόγιο κι ἔψελνε, ἢ φωνή της παθητικιά, βούιζε ὁ τροῦλος. Καί πάλι ἔπεφτε σάν τό πανί τῆς βάρκας ἅμα κοπεῖ ὁ ἀγέρας. Οἱ ἄλλες κατεβαίνουνε ἀπ' τά στασίδια, κάνουνε μετάνοιες, κάθε μιανῆς ὁ τόπος μετρημένος μέ τό κούτελο καί μέ τά γόνατα. Ὡσπου ὁ ἥλιος ἔκρουσε τό στενόμακρο παραθυράκι, στήν αὐλή πιάσανε κουρκουλίζανε περιστέρια, πάνω στή στέρνα γύριζε σιγά-σιγά ὁ ἴσκιος ἐνοῦς δέντρου, μιανῆς τζιτζιφιᾶς.

Τέλος οἱ Γριές πήρανε τούς δύο ἐπισκέπτες στό Ἡγουμενεῖο, τούς φιλέψανε μελόπητα χλωρή καί μύγδαλα. Τούς εἶπε ἢ γελαστή Γριά σάν περιποίηση καί τήν ἱστορία τοῦ Μοναστηριοῦ, πώς ἦτανε ἄλλοτες πολύ πλούσιο, πώς ἢ Μικρή Καμπάνα ἦρθε πλέοντας ἀπό μέρος χριστιανικό τῆς Ἀνατολῆς καί μέσα δύο ἀναμμένα κεριά, πῆρε τήν ἀνηφόρα ὡς ἐκεῖ πού ἤθελε νά χτιστεῖ τό καμπαναριό, δύο φορές τό χτίσανε σέ ψήλωμα ὅμως ἔπεφτε, ἢ καμπάνα δέν ἤθελε πιά νά βλέπει θάλασσα, ὀνειρέψε τό παιδί τοῦ ἀρχιμάστορα, τώρα ἐκεῖ πού κρέμεται δέν τή βλέπει. Κι ἢ Μεγάλη Καμπάνα εἶναι δωρεά ἐνός ροβιθέμπορου ἀπ' τήν Ἀλεξάντρεια, ἢ καταγωγή του ἀπ' τό νησί τοῦτο, πολύ πλούσιος. Ὁ Καπετάνιος πῆγε στό Κοιμητήρι καί γύρισε, συμφωνήσανε τοῦ παραχώρησε ἢ Γριά ἠγουμένισσα στόν ὄξω περίβολο ἓνα μισοερείπιο, ἔμεινε πιά ἐκεῖ νά τούς φυλάει καμιά δεκαριά κατσίκια, νά μήν ξαναδεῖ κι αὐτός θάλασσα. Ὁ Γέρος γύρισε μονάχος.

Κατεβαίνοντας τό μονοπάτι ἔλεγε:

— Στό βουναλάκι τοῦτο καθεμιά ὥρα τους ψαλμένη
κάθε κοκκαλάκι μ' εὐχές μπαίνει στή γῆς
ἢ ἐρημιά ξέρει τήν τάξη της
χαμόκλαρα, λιθάρια, σερπετά καί πουλιά περαστικά
ὡς καί τά σύννεφα ξέρουνε ὠρες καί μέρες
καθημερινές καί Κυριακές, μεγάλη καί μικρή καμπάνα.
Μά ἐγώ γυρίζω στό γιαλό, ἐκεῖ ἄψαλτα πάθη
ἐκεῖ σταυρωτής ὁ χριστιανός,
ποδάρια μου μή σταματᾶτε, περπατᾶτε.

Κατέβηκε, κοίταξε τόν ἥλιο πού εἶχε ψηλώσει ὡς δύο κονταριές, συλλογίστηκε πόσο μακριά καί γρήγορα πῆγε, ἦρθε. Τράβηξε κάτω

τοῦ δόσανε πρωινό ρόφημα. "Ομως δέν τούς ἄρεσε ἅμα εἶπε γιά τόν περίπατο.

— Σ' ἄρέσει πολύ νά γυρίζεις...

— Ἡ δουλειά μου τῶχει νά γυρίζω.

— Κι ὄλο ἄκρι-ἄκρια.

— Στίς ἄκρι-ἄκριες καί στήν κόλληση κρίνεται κι ἡ μέση.

Ἐκεῖνες τίς μέρες πάλι τούς ἦρθε εἶδηση πῶς ἕνας καλός σύντροφος πιάστηκε, τόν παιδέψανε καί πέθανε.

Λοιπόν ἔπεσε λύπη μεγάλη στή συντροφιά μπῆκε μέσα στή μέση ὁ θάνατος. Ὁ Δάσκαλος ἦρθε εἶπε στό Γέρο τή θλιμμένη εἶδηση, ρώτησε αὐτός ποιός σύντροφος πέθανε.

— Ὁ Λύσσαντρος.

"Οπου ὁ Γέρος ἔγυρε πίσω σά χτυπημένος: «κρίμα-κρίμα τόν ἀγωνιστή». Κι ὁ Δάσκαλος ρώτησε πῶς τόν γνώριζε κι ὁ Γέρος εἶπε: «Ὅλους τούς γνωρίζω».

Εἶχε πιαστεῖ ὁ Λύσσαντρος μ' ἄλλο ὄνομα σ' ἐπαρχία, τόν ὑποψιαστήκανε πῶς ἦτανε στέλεχος, τόν βασανίσανε δέν τοῦ πήρανε λόγο, τόν βασανίσανε πέντε μερόνυχτα, κέρδισε καιρό νά κρυφτοῦνε ἄλλοι. Ἐπειτα τόν ἀφήσανε νά τόν παρακολουθήσουνε μά ἦτανε σακατεμένος, μπῆκε σέ Νοσοκομεῖο πέθανε, δέν ξέρομε καί ποῦ εἶναι θαμμένος, μέ ψεύτικο ὄνομα.

— Πάει, πάει καί τόση μόρφωση, θησαυρός... λέει ὁ Δάσκαλος, θά μᾶς πεῖς ποτές Γέρο καμιά παρηγοριά καί γιά τό θάνατο;

Ὁ Γέρος ὅμως τοῦ ἀντιμίλησε θυμωμένος:

— Ἄσε τή λύπη μας σωστή... βρίσκεται ποτές ἡ παρηγοριά σάν ἀκέριο καρβέλι; Καί ποιό καρβέλι χορταίνει μιά γιά πάντα; Μήν πεισματώνεσαι σάν παιδί μπροστά σέ κλειστές πόρτες ἄλλο τίποτα δέν ταιριάζει μόνο λύπη.

"Ἄλλη μιά φορά ἀνοίξανε συζήτηση γιά θάνατο, ἔβαλε ὁ Γέρος καί τό θάνατο σάν κάθε ἄλλο τύραννο πού μᾶς τυραννᾷ.

— Σ' ἔδιωξα τίς προάλλες Δάσκαλε, ἦρθες νά πιάσομε οἱ δύο μας τό Θάνατο σάν κανένα μεγάλο ψάρι στά δίχτυα τοῦ λογιμοῦ μας καί νά γλυτώσομε τόν πόνο του. Μά δέ βρίσκεται γλυτωμός στό φόβο καί στόν πόνο πού ἔχει ὁ θάνατος. Αὐτή καί μόνη τή γνώση ἀπόχτησα: φοβοῦμαι καί πονῶ ἀλογάριστα, εἶναι κι αὐτό τῆς ζωῆς. Ὅπως κι ἡ γλύκα της, περπατῶ μέ τή γλύκα καί μέ τήν πίκρα, πότε κοντά στή ζωή καί πότε στό θάνατο, ὅπως κάτι δρόμοι περνοῦνε πότε δίπλα στή θάλασσα καί πότε μεσόγεια.

Μᾶς τράβηξε πολύ κοντά ὁ θάνατος μέ τόν πόνο ἑνός ἀγοριοῦ κι ἑνός ἀκριβοῦ συντρόφου.

Μετροῦμε λοιπόν τό θάνατο μέ τόν πόνο μας πού εἶναι μέγανος καί τό μέγανο φόβο μας, δηλαδή μέτρα τῆς ζωῆς. Ἐπ' τό φόβο καί τόν πόνο τῶν ζωντανῶν δοξάστηκε κι ὁ θάνατος, τόν εἶπανε παντοδύναμο.

Μά πόση δύναμη χρειάζεται γιά νά καταλυθεῖ ἕνας ζωντανός;

Ἐνα κομμάτι ἀτσάλι, ἕνα γυαλί, μιά πετριά, μιά κοντακιά, ἕνας παγωμένος ἀέρας γιά μιά στιγμή μᾶς καταλεῖ.

Παραπάνω δόξα δέν τοῦ ἀξίζει ἀπ' ὅ,τι ἀξίζει ἕνας παγωμένος ἀέρας, μιά κοντακιά, μιά πετριά, ἕνα γυαλί, ἕνα κομμάτι ἀτσάλι.

Ἡ δύναμή του δέν ξεπερνᾷ τή δύναμη ἑνοῦς χωροφύλακα πού φοβερίζει ἄπραγους χωριάτες κι ἀπό φόβο ἐκεῖνοι τόν δοξάζουνε.

Τώρα φέρνω στό νοῦ μου τήν ὄψη τοῦ Λύσσαντρου...

Ὅποιος τόν θυμᾶται ἄς πεῖ, ἄχ με τήν πίκρα τοῦ χαμοῦ του ἄς πεῖ τή σοβαρή του χάρη.

Τό χαμόγελό του στό δικαστήριο. Τά ψέμματα σά βρωμόμυγες πετοῦνε ὅσο μιλοῦνε οἱ ψευδομάρτυρες. Ἐρχίζει ἐκεῖνος καί μιλά. Σκύβει τό κεφάλι ὁ δικαστής, ἡ ἀλήθεια λάμπει. Καί θά πληρωθεῖ. Τόν κατεβάσανε ἀπ' τό βῆμα, τοῦ βάλανε τίς χειροπέδες, τό στόμα του λίγο στραβό, κατάλαβε πώς τόν πουλήσανε.

Δέν ἀντιμίλησε κανεῖς, συνεχίζει:

— Δέν εἶναι ὁ θάνατος μόνο θάνατος, τό εἶπαμε.

Ὁ ζωντανός σάν ἀγαπητικός μέ δύο ἀγαπητικιές ζηλιάρες προλαβαίνει καί τίς δύο: τή γλύκα τῆς ζωῆς καί τήν πίκρα τῆς.

Οἱ χαρές μιανοῦ μικροῦ παιδιοῦ πού παίζει στό περιθαλάσσιο, τό λάλημα ἑνός τζιτζικιοῦ, ἀνεγάλιασμα καί μούδιασμα.

Μέ μᾶς τούς Ἕλληνες ὁ θάνατος ἔχει πολύ θάρρος, φτωχός λαός καί ρημαγμένος σέ πολέμους.

— Φτωχοί καί πλούσιοι παραλλάζουνε ὡς καί στό θάνατο, εἶπε ὁ Δάσκαλος, τοῦ φτωχοῦ ὁ θάνατος εἶναι ἄφραχτος ὅπως ἡ αὐλή του. Κι ὅ,τι πέσει πάνω του τό λέει «μοίρα» καί ξενοιάζει.

— Οἱ φτωχοί λέει ὁ Γέρος κλαῖνε γιά χόρταση τούς νεκρούς, τόσα δέ χορταίνουνε πᾶν νά χορτάσουνε δάκρυα, κάνουνε τραπέζια, ἔξοδα τοῦ πένθους, τά καμαρώνουνε σά νᾶναι τοῦ γλεντιοῦ.

Κι ἐπειδή δέν τρῶνε οἱ πεθαμένοι ἀγαπίζονται πολύ.

— «Στήν Ἐνατολή πένθος, χαρές φτάνουνε ὄξω στούς δρόμους εἶναι κι ὁ περαστικός καλεσμένος», λέει ὁ Γέρος θυμᾶται κάτι ἔθιμα

πού είδε στό Κάϊρο:

Στό πλουσιόσπιτο πού ἔχει νεκρό στήνουνε ὄξω τσαντήρι, κρεμοῦνε φαναράκια, μέσα κεντισμένες εὐχές τῆς πίστες, ὅποιος θέλει μπαίνει, γύρω-γύρω καρέκλες ὅποιος θέλει κάθεται ἢ σταυροπόδι σέ μαξιλάρια. Ἄμα ἔρθει ὦρα μπαίνουνε τρεχάτοι ἄντρες καί σηκώνουνε τό νεκρό, τόν βαστοῦνε ψηλά σά νά τόν ἀρπάξανε, ξοπίσω ἀκολουθᾷ ὁ κόσμος οἱ γυναῖκες δέρνονται, ρίχνουνε χῶμα στό κεφάλι τους, ἄλλες μοιρολογῆστρες πληρωμένες ἀκολουθοῦνε σέ βωδάμαξες, κουβαρισμένες κουνιοῦνται καί ψέλνουνε, οἱ συγγενεῖς ἄφωνοι, τά χεῖλια τους ἄσπρα γνωρίζουνε γιά χάρη τήν ὀχλοβοή, παραστέκει τήν ἀμάθητη θλίψη.

Καί τό κοιμητήριό τους εἶναι πολιτεία, δρόμοι μέ ὀνομασίες, ντουβάρια καλοχτισμένα, σκαλιά, παράθυρα, ἤλεκτρικά τή νύχτα καί ἄκρα ἡσυχία. Ὅποιος σκύβει ἀπό κανένα μισόκλειστο παράθυρο, ἀπό καμία καγκελόπορτα βλέπει ξέσκεπο οἰκόπεδο μέ μνήματα ἐδῶ-ἐκεῖ, τῶν ἀντρῶν ἕνα πέτρινο φέσι σημάδι, τῶν γυναικῶν δύο πέτρινες σκαλιστές πλεξοῦδες. Στό Μπαϊράμι τους ἔρχονται οἱ συγγενεῖς τρῶνε-πίνουνε δίπλα καί πάνω στά μνήματα, μένουνε καί τή νύχτα σά νά βρίσκονται σέ κανένα ἐξοχικό. Μόνο πῶς αὐτοῖ κουβαλοῦνε καί στρωσίδια καί φαγιά.

Οἱ Εὐρωπαῖοι πάλι ἔχουνε πιά ἄξεπέραστο σύνορο ἀνάμεσα ζωή καί θάνατο, καθῶς καί καθετί καλό ἢ κακό. Κί ἡ θλίψη βουβή δηλαδή ἡ βουβαμάρα του νικά - τό ἔχουνε παίνεμα νά μή φανοῦνε δάκρυα, βαστοῦνε πείσμα μάλιστα οἱ Ἑγγλέζοι πού θέλουνε νά δείχνουνε παντοῦ γόητρο. Οἱ καλοί πάλι χριστιανοί παρουσιάζουνε στό Χάρο διαβατήριο μέ σφραγίδες ἐπίσημες τίς καλές πράξεις.

Ὁ Γέρος τούς μισοτραγούδισε κάποιο δικό μας Κοιμητήριο:

Κάποια συνοδεία ἕνα πρωί ἀκολουθήσαμε

εἶναι σήμερα Πρωτομαγιά τόσα στεφάνια καί λουλούδια;

Μεγάλο ἐμπόριο

τό νεκροταφεῖο πυκνοκατοικημένο

οἱ δρόμοι στενοί, σκόνταψες δίπλα ὁ λάκκος σου ἀνοιχτός

περιμένει, ἀμέσως στήνεται σταυρός

σειρές-σειρές, στρέμματα οἱ νεκροί ἀνάσκελα

στῖς ἄκριες κι ἐδῶ οἱ φτωχοί

ἀσβεστωμένες πέτρες, τουβλάκια, τά κλάματα πλούσια

μιά χήρα γρατσουνίζει μιά τή γῆς μιά τά στήθια

μιά μάνα κουνιέται μπρός-πίσω καί βογγᾷ-

γεννᾶ τόν πόνο
ἕνας ἄντρας ψέλνει καί περπατᾶ, τρία παιδιά
ψάχνουνε κάποιον τάφο, σέ δάσος χαθήκανε
οἱ γριές τραβοῦνε ἀλάθεφτα σέ δικούς καί ξένους
ὅπου μοιράζουνε νόστιμα κόλλυβα συχωροῦνε
Ποῦ τά σπουδάσανε οἱ φτωχοί τόσα πρεπούμενα τῆς λύπης;
Τώρα πᾶμε πάλι στούς πλούσιους πάλι κάγκελα,
πάλι κλειδιά καί κλειδαριές καί μάρμαρα
δέ δίνουνε οὔτε κοκκαλάκι χάρισμα
κοπιάζουνε καί τά σκουλήκια
ὥσπου νά τρυπήσουνε τά φέρετρα.

Ὁ θάνατος παραλλάζει ὅπως καί ἡ ζωή, λέει ὁ Δάσκαλος, τό
ἔχομε κακό νά ἔναι ξαφνικός, τό ἔχομε καλό ἂν κλείσει μοναχός του
τά μάτια του ὅποιος ψυχομαχᾶ δηλαδή γνώρισε, δέχεται τήν ὥρα του.

— Ἄν εἶναι ἡ ὄψη τοῦ νεκροῦ ὁμορφή, λένε πῶς θά πεθάνει κι
ἄλλος δικός του, ξελογιαζεται, εἶπε ὁ Χρῆστος.

Τότε πετιέται ὁ Δάσκαλος σά χορεφτής ἔτοιμος νά πιάσει χορό,
λέει πῶς εἶναι καλός ὁ θελημένος θάνατος.

Ὁ Γέρος χαμογέλασε, « Ἄξια δέν ἔχουνε τέτοια βιαστικά
βαρέθηκε ἄραγε ὁ βιαστικός αὐτός ἢ σάν ἀχόρταγος τοῦ κόσμου
μπερδεύει τό ἔβγα καί τό ἔμπα του;

Χαμογελάσανε ὅλοι, θυμοῦνται παράξενους θανάτους πού διαβά-
ζεις στίς ἐφημερίδες ἀπό ντροπή ἀσήκωτη γιά κάποια προσβολή,
ἕνας στήν Κοκκινιά πρόσφυγας ἔτρεξε νά πάρει βερεσέ
καρπούζι, τοῦ ἦρθε ἄξαφνα μουσαφίρης, ὁ μανάβης δέν τοῦ ἔδωσε
γιατί χρωστοῦσε πολλά λοιπόν, ἐκεῖ μπροστά στά καφάσια ἀρπάζει
μαχαίρι μαχαιρώνεται.

Δύο νησιώτισσες, αὐτές πάλι πλύνανε κι ἀποπλύνανε στό γιαλό,
μπήκανε στή θάλασσα ὡς τά γόνατα γιά δρόσισμα, πέρασε κατά τύχη
τους κακή ἕνας σκυλομούρης δραγάτης, τούς πῆρε ἀπό μιά
ἀλυγαριά ὅπου τά κρύψανε καθεμιανῆς τό βρακί, τᾶδεσε στο ραβδί
του καί τό ραβδί στόν ὦμο, σφύριξε κι ὅλας ὅπως ξεμάκρυνε, πῶς νά
γυρίσουνε στό χωριό, κρεμαστήκανε μέ τά κεφαλομάντηλά τους ἀπό
μιά συκιά.

— Ἐχει και παράξενα ὁ θάνατος, στήν Ἀθήνα μιά μάνα μέ δύο
κόρες πηδήσανε ἀπ' τό μπαλκόνι τους χέρι-χέρι πιασμένες - ὁδός
Νίκης μόλις ξεψύχησε ὁ ἄντρας καί πατέρας, τόχανε τάξιμο, εἶπε ὁ
Δάσκαλος, τούς θάψανε μαζί.

— Φανερώνει και κάτι μυστικά, είπε ο Γέρος, τόν διαβάσατε και κείνον τόν τοκιστή πού έκλεισε σπίτια, πούλησε ψυχές, άμα πέθανε δέν άκούστηκε στόμα νά πει «Θεός σχωρέστον», στό ύπόγειό του όπου αυτός και μοναχός κατέβαινε καταμεσίς στά κατασχεμένα χρυσαφικά και τά καταραμένα τεφτέρια ήταν στημένο ένα όρθιο φέρετρο γυαλένιο και μέσα ή μοναχοκόρη του μπαλσαμωμένη, τής είχε κάνει ψεύτικια κηδεία και ξενυχτούσε ο αντίχριστος αυτός.

— Χρυσό πάπλωμα κι ο θάνατος έλεγε ο παπούς μας είπε ο Χτίστης.

— Τών μεγάλων ο θάνατος και τών δοξασμένων θέλει φροντίδα λέει ο Γέρος επειδή τούς βρίσκει σαν κρεμαστάρια φορτωμένους ξένες έλπίδες και δόξες πού είτε άνεμοσκορπίζουνε είτε συνεχίζουνε και τά δυό μπορεί ο θάνατος, είπε ο Γέρος.

— Κι' όλα τ' άχαρα είναι θάνατος κι όσα μάς κινδυνεύουνε είπε ο Κουτσός, για τήν άβγαλτη κόρη ένας άγριος πού τήν παραμονεύει για τή γριά χειμώνας και πουθενά φωτιά, για τό ναύτη τελευταίο δρομολόγιο, για τά πουλιά τής μέρας, νύχτα δίχως χάραμα για τό νυχτοπούλι ήλιος άβασίλεφτος.

— Φέραμε βόλτα ε από δω άπ' τόν κάβο τουτον πού καθόμαστε και τό θάνατο είπε ο Κουτσός.

— Οί άγωνιστές, λέει ο Χτίστης και στή ζωή έτοιμοι και στό θάνατο.

Η είδηση του πολέμου άργησε νά πάει στό πρωτελευταίο νησί. Πρώτα κόπηκε τό βαπόρι πού περνούσε κάθε δεκαπενθήμερο, ύστερα ήρθε καϊκι κι ένας ύπομοίναρχος άπ' τό Μεγάλο Νησί νά πάρει πεντέξη έφεδρους, δέν τούς ξεχνοϋνε ποτές.

Οί έξόριστοι βγάλαν επιτροπή ρωτήσανε αν θά στρατευτοϋνε, δέν τούς είπε ουτε ναί ουτε όχι ο ύπομοίραρχος, τούς μίλησε όμως μέ τό σās και μέ τό σεϊς.

Οί πίο νέοι έλπίσανε πώς θά τούς λευτερώσουνε. “Υστερα στείλανε άπ' τό νησί μιά παλιοβάρκα πού δέν ήτανε νά τής εμπιστευτεϊς ουτε χαιρετίσματα, δέ βγάζει θαλασσινούς τό νησί αυτό, πήγε, ήρθε μέ μιά καλωσύνη έφερε αλεύρι και δυό έφημερίδες, μάθανε πώς πολεμοϋσε μέ καρδιά στρατός και λαός.

Ο Δημοδιδάσκαλος έλεγε τόν πόθο του νά πολεμήσουνε, σαν έρωτας κι ο πόθος αυτός άβάσταχτος.

— Μήν βιάζεστε... πολεμά μέ τήν ψυχή του ο λαός μά θά τόν προδώσουνε... είναι κι ο πόλεμός τους διπλός.

Κάναμε μιά σειρά μαθήματα μά ὁ νοῦς τους ἄλλου.

“Υστερα ὁ χειμῶνας ἔκλειστα τά νησιά. Ἡ παλιόβαρκα στό δεύτερο πέρασμα δέ γύρισε, ἀπόμεινε κει, βούλιαξε; Μέσα ἦτανε καί δυό δηλωσίες κι ὁ ἄγριος Ἐνωματάρχης, πάει ἀγύριστος. ”Αν ἔμενε θά κυρίευε κι ἐδῶ ἀγριεμός, θά ἔβαζε νά χτυπιοῦνται ἐξόριστοι μέ νησιῶτες, ἐξόριστοι συναμεταξύ τους - γίνανε πολλά τέτοια σ’ ἄλλα νησιά. Ἐδῶ σάν ἔλλειψε αὐτός, οἱ τέσσερις χωροφύλακες ἀφήσανε τά ὄπλα στήν ἀποθηκη, καλημερίζανε-καλησπερίζανε ὅλον τόν κόσμο «σ’ ἕνα καζάνι βράζομε...» λέει ὁ Καφετζής.

“Υστερα λιγοστέψανε οἱ λιγοστές τροφοδοσίες, οἱ ἐξόριστοι λογαριάζανε τίς μερίδες μέ τό δράμι ὅπως οἱ γιατροί τά γιατρικά, τρῶνε μιά φορά τή μέρα. “Υστερα μέρα παρά μέρα. Ψωμί καθόλου. Καί πλαγιάζανε μέ τή σειρά γιά νά οἰκονομίσουμε δύναμη, ὅπως στίς ἀπεργίες πείνας. Οἱ ἄρρωστοι βαρυνανε. Σέ μιά μέρα πέθαναν δυό ὁ Τυπογράφος κι ἕνας Φυματικός. Οἱ δουλειές πέσανε σ’ ἐκείνους πού ἀντέχανε πιό πολύ. Αὐτοί βγαίνανε γιά κανένα χόρτο, ζεσταίνανε κί ἀνακατώνανε τό νερό μέ πίτουρο, μετρούσανε, μοιράζανε. Στόν Κάτω Γιαλό, ἀπό κάτι ἀνεμοπλαγιασμένα κέδρα μαζέψανε καί μοιράσανε τό γλυκόστιφο καρπό, ψάχνανε στήν ἀκρογιαλιά γιά κανένα θαλασσινό φαγώσιμο, μά τό μέρος ἀλίμανο, οὔτε πεταλίδα δέ στερεώνει. Ἐκείνη τήν περίσταση φανήκανε οἱ ἀτίμητοι συντρόφοι πού δέ ρουφούσανε οὔτε κοχύλι ἀμοίραστο.

Τότε ἡ γυναίκα τοῦ Καφετζῆ μυαλωμένη γυναίκα σ’ ὅλα μέσα, κι ἄς μὴν ἔδειχνε, πιάνει τόν ἄντρα της, τοῦλεγε τοῦλεγε κάθε βράδυ βγαίνει αὐτός στήν ἐκκλησία, ἦτανε κι ἐπίτροπος λέει:

— «Οἱ ἐξόριστοι ὅλα τά ὑστερηθήκανε, πεθάνανε κι ὅλας ἄρκετοί. Ἐμεῖς ὡς τώρα δέν χάσαμε οὔτε μίαν ὄρνιθα. Συλλοῖστεῖτε χωριανοί ἂν εἶχαμε ἄλλο εἶδος πεινασμένους, πεινασμένους χωροφυλάκους εἴτε πεινασμένους καλογέρους εἴτε μακάρι καί συγγενεῖς μας πεινασμένους ἂν ἤθελε μᾶς μείνει τίποτα στίς αὐλές μας ζωντανό...συλλοῖστεῖτε λοιπόν τί ἀρμόζει νά γίνει καί γι’ αὐτούς τούς Ἕλληνες, γιά δικό μας καί δικό τους «συμφέρο».

Λοιπόν κάνανε πρῶτον ἔρανο και στείλανε στούς ἐξόριστους κριθαροκούλουρα, ἕνα - δυό σακούλια φακή, φάβα, σῦκα ξερά, οἱ πεινασμένοι στούς πιό πεινασμένους. Τούς ἀφήσανε καί μιά στέρνα σέ ἄδειο σπίτι γιά νά παίρνουνε ἄκοπα νερό. Τά σῦκα τούς κόψανε, πλαγιάσανε πολλοί.

Κι ή θάλασσα ἔρημη, οὔτε καπνός οὔτε πανί. Στό ψήλωμα τῆς Παλιᾶς Βίγλας, ἀνάψανε φωτιές τή νύχτα ὅπως τόν παλιό καιρό γιά βοήθεια, μά ποιός νά τίς δεῖ;

“Υστερα μέ τήν σφίξη τῆς πείνας καί τοῦ χειμῶνα, ἐξόριστοι καί νησιῶτες συμφωνήσανε, σηκώσανε λάδι καί ζάχαρη ἀπ’ τήν ἀποθήκη τοῦ πιό καλοστεκούμενου τοῦ πήρανε καί τυριά κι ἀλεύρι, αὐτός νοίκιαζε δυό ἐρημόνησα, τά ’σπερνε, εἶχε καί κατσίκια. ’Απ’ τό κακό του ἔπεσε στό στρῶμα. Τοῦ δόσανε ὥστόσο γραπτή ἀπόδειξη. ”Ἐτσι πορεφτήκανε κάμποσες βδομάδες.

“Αμα ἔγινε ή ἀπόφαση τούτη ὁ ἕνας χωροφύλακας ἔτρεξε ἄρπαξε τ’ ὄπλο του, τότε τάϊζε αὐτόν στό τραπέζι του ὁ πλούσιος, μά οἱ ἄλλοι τοῦ τό πήρανε.

Κι’ ή γυναίκα τοῦ Καφετζῆ, αὐτός νοίκιαζε στούς χωροφύλακες γιά κρατητήριο τό κατώϊ τοῦ καφενείου, κατέβηκε μάζεψε τίς σφαῖρες σ’ ἕνα τσουβάλι, τά φορτωθήκανε μέ τό γιό της νύχτα καί τά πετάξανε στή θάλασσα, σέ βαθιά νερά. Σ’ ἄλλα νησιά γίνηκε ἀδερφοσκοτωμός, ἄλλος ἕνας Χάρος κοντά στήν πείνα.

Οἱ δυό καλόγριες τῆς Περίληψης θάψανε τή μιά πού ξεκουράστηκε καί κατεβήκανε στό χωριό δίνανε στόν κόσμο εὐχές ὅποτε τούς μοιράζανε τό συσσίτιο: «ἀδελφωσύνη ἐπί γῆς...» πεθάνανε μακαρίζοντας. Πεθάνανε ὅλες οἱ γριές κι οἱ γέροι. Κάτι μωρά βγάζανε τρίχες στά μάγουλα ὡς κι οἱ μάνες τους τά φοβούντανε.

Ψοφούσανε καί τά γαϊδούρια. “Οσα ζῶα τρώγονται ἦταν κιόλας φαγωμένα. “Ενας νοικοκύρης ἔσφαξε τή γαϊδούρα του πρίν ψοφίσει, δέν πάθανε τίποτα ὅσοι τή φάγανε, σφάζανε κι ἄλλοι τρεῖς τά δικά τους, μάλιστα ἔγινε καυγάς χτυπηθήκανε καί κουβαριαστήκανε σάν τά σκυλιά γιά ἕνα γαϊδουρίσιο κομμάτι. Παραλίγο νά μπλέξουνε κι οἱ ἐξόριστοι. Μερικοί πάλι πού στυλωθήκανε μέ τό κρέας πιάσανε ξηλώνανε πόρτες, κουφώματα, νά κάνουνε βάρκα χωρίς καρένα, μέ καμιά καλωσύνη νά περάσουνε στό Μεγάλο Νησί μά δέν ἀντέξανε, παραφύση βαρύς ὁ χειμῶνας.

‘Ο Γέρος σάν ἄλυωτος νεκρός παρών παντοῦ, κάθε στιγμή ὅσο κορμί τοῦ ’μεινε βγῆκε πιστό, ἴσκιό πιά δέν εἶχε, μά ή λαλιά δέν τοῦ κόπηκε, τούς ἔλεγε καί κανέναν λόγο. ’Απ’ τούς βόγγους ξεχωρίζουνε οἱ πιό στυλωμένοι ἀπ’ τούς ἐτοιμοθάνατους, οἱ ἐτοιμοθάνατοι ἀπ’ τούς μισονεκρούς πού δέ γυρεύουνε τίποτα, οἱ ἄλλοι γυρεύουνε κανένα βρεμένο πανί νά πιπιλίσουνε, καμιά κουβέρτα παραπανήσια, τρέμουνε.

Ένα πρωί άσπρίσανε δυό πανάκια στό πέλαγος. Μά πρίν τό μεσημέρι άκούστηκε βουητό, βγαίνουνε άπό τά βάθη τ' ούρανοϋ άεροπλάνα, όπως βγαίνουνε άπ' τά βάθη τής θάλασσας καί γιαλίζουνε τά ψάρια, τοϋτοι κυνηγοϋνε φαίνεται ώς καί τά πανιά, τούς ρίχνουνε μπόμπες, πετιοϋνται σά δέντρα τά νερά. Ύστερα πάλι χαθήκανε κι άεροπλάνα καί πανιά. Τότες καταλάβανε όλοι πώς ό έχθρός αϋτός δέν άφήνει νά ξεφύγει οϋτε βαρκάκι. Καί τό βράδυ έκεινο ξεψυχήσανε πέντε.

Άλλο ένα πρωί φάνηκε άπ' τήν Κάτω Μεριά ένα μεγάλο κότερο πολύ γρήγορο, πρίν καλοακουσσει ή μηχανή του έφτασε φουντάρει άγκυρα, βγαίνουνε άπό μέσα μιά παρέα καλοντυμένοι άντρες, χλωμοί καί δυό γυναϊκες φκιασιδωμένες. Τό χωριό πού ήταν σάν άκατοϊκητο, - άκουγες μόνο κανέναν βόγγο άπ' τίς γυρτές πορτίτσες - άξαφνα στοίχισε, συναχτήκανε οί πεινασμένοι, λίγοι-λίγοι κατεβαίνανε πρós τό γιαλό.

Οί έπιβάτες τοϋ κότερου ξαφνιαζουονται, τί ξέρουνε άπό πεϊνες κι έξορίες: «Ποϋ είναι ή 'Αστυνομία;» - αϋτό ρωτοϋνε.

Μά οί χωροφύλακες ήτανε μέ τούς πεινασμένους πιά ένα κι ό μπράβος τοϋ Μπακάλη τρυπωμένος. Βγαίνει ένας νησιώτης κι ένας έξόριστος άπ' τούς πιό γερούς, κοντά κι ό ένας χωροφύλακας - δίχως πηλήκιο μ' έναν πλεχτό σκουφο, ρωτοϋνε τούς ξένους άπό ποϋ ήρθανε. Τότες μάθανε πώς κήρυξε πόλεμο στήν 'Ελλάδα κι ό Χίτλερ καί πώς θά σπάσει, έσπασε τό μέτωπο.

— Σαράντα έκατομμύρια 'Ιταλοί κι άλλα πενήντα τώρα οί Ναζήδες Γερμανοί ενενήντα, μουρμουρά ό Γέρος, τόσους πολεμοϋμε;

— «Δέ πολεμιέται ό Χίτλερ» λένε οί έπιβάτες.

Τότε οί έξόριστοι πού είχανε άκόμη άνάσα πονηρευτήκανε, ρωτοϋνε νά μάθουνε πιό καθαρά νέα. Μάθανε πώς φεύγουνε οί 'Αγγλοι κι οί 'Αγγλόφιλοι κι ό Βασιλιάς, μένουν στήν έξουσία οί Γερμανόφιλοι...

— 'Ο λαός τί λέει, τί κάνομε;

Αϋτοί όμως μιλήσανε συναμεταξύ τους ξένη γλώσσα. Κι ή μιά γυναϊκα ρωτᾶ «Πόσο πουλοϋνε τ' αυγά έδᾶ;» Τότες απομείνανε άνοιχτά τά μελανά στόματα, έτσι δά μείνανε δίχως λαλιά σάν ξεθαμμένα καϋκαλα πού φοβεριζουνε καί συνάμα κρυφογελοϋνε.

'Ο Γέρος τούς λέει:

— Μυαλό δέν έχετε, δέν έχετε οϋτε μάτια;

Ζητήσανε τόν καπετάνιο τοῦ κότερου, ἦρθε δεύτερη ἀτμάκατο, συμφωνήσανε πώς θά κάνει τό κότερο δυό δρομολόγια ὡς τό Μεγάλο Νησί, νά πάρει μέσα 4 γερούς κι ἀρκετούς ἄρρωστους, ὡς εἴκοσι ἄτομα, γιά νά φέρουνε πίσω οἱ δυό γεροί ὅ,τι τρόφιμα βροῦνε. Τούς εἶπε ὁ Καπετάνιος πώς μόνο νύχτα ταξιδεύουνε, βασιλεύοντας ὁ ἥλιος θά τούς μπαρκάρει.

“Οπου κάνανε ὅλοι καρδιά, ξεδιαλεχτήκανε μέ ψῆφο, νησιῶτες κι ἐξόριστοι ποιοί θά πᾶνε, ποιοί θά ξαναγυρίσουνε, ἀπ’ τ’ ἀπόγεμα πιάσανε κατεβαίνανε στό περιθαλάσσιο, ἄλλοι ὀρθοί, ἄλλοι σερνάμενοι. Κι ὁ Γέρος μαζί κι ὁ Κουτσός καί γυναῖκες φορτωμένες κανένα ροῦχο, δυό-τρεῖς βαστούσανε πανεράκια μέ ματσάκια φασκομηλιά, νά τά προσφέρουνε. Μά ὅπως πρόβαλε ἡ συνοδεία ὁ Καπετάνιος διώχνει τούς ἐπιβάτες του μέ τήν πρώτη ἀτμάκατο, ἀφήνει μπαίνουνε στήν ἄλλη ἀτμάκατο οἱ ψηφισμένοι δυό.

Ποῦ νά ὑποψιαστοῦνε αὐτοί... πηδᾶ κι αὐτός μέσα, ἡ μηχανή ἔτοιμη, ἀβάρα καί ἴσια στό κότερο, ἀμέσως σαλπάρουνε. Ποιός ἄκουσε τήν κατάρα καί τό θρῆνο ξοπίσω τους..

Τοῦ Γέρου τό λαρύγγι ἔβγανε μιά φωνή «σκύλε» σά νά τοῦ τό σκίσανε μέ μαχαίρι. Μά τοῦ δόσανε κατακέφαλα μ’ ἓνα παλαμάρι βρεμένο, ἔχασε τόν κόσμο.

Ξύπνησε ζαρωμένος καθώς κι ὁ Κουτσός στήν πλώρη. Τραβούσανε γιά τήν Κρήτη. Τούς ταῖσανε δυό φορές τή νύχτα γάλα γλυκό τοῦ κουτιοῦ καί παξιμάδι, ὁ λαιμός τους ὅμως κλειστός, φαρμακωμένος, ξερνούσανε.

Δέν προλάβανε νά πιάσουνε Κρήτη. “Ὅπως ἀχνοροδίζανε οἱ κορφές τῶν βουνῶν της δίχως ν’ ἀγγίζουνε τήν ἤσυχη θάλασσα, πρόλαβε σάν πρωῖνός προκομμένος ψαράς ἓνα ὑποβρύχιο, στάθηκε μπρός στόν ἥλιο πού ἔσκαζε γιά νά τούς τυφλώνει τό θάμπος του, μήπως εἶχε κανονάκι τό κότερο, ὕστερα ρίχνει ἓνα λαστιχένιο βαρκάκι, μέσα δυό ναῦτες μέ αὐτόματα, διατάξανε νά μποῦνε οἱ γυναῖκες κι ὁ σκελετωμένος Γέρος σέ μιά μεγάλη βάρκα τοῦ κότερου, σέ ἄλλη βάρκα ρίξανε ἰδιοχτῆτες καί πλήρωμα αἰχμάλωτους.

Καθώς πῆγε νά μπεῖ στήν πρώτη βάρκα κι ὁ Κουτσός, κάτι τοῦ φώναξε ὁ Γερμανός, εἶδε τά δεκανίκια του αὐτός τά πετᾶ πέρα, τί τοῦ φάνηκε... δίνει ἓνα σάλτο ἀπ’ τήν κρεμαστή σκαλίτσα πηδᾶ στή θάλασσα. Τοῦ ρίξανε μιά ριπή ἐκειδά σά δελφίني τόν σκοτώσανε, μελάνιασε μέ τό αἷμα ἢ θάλασσα. “Ὑστερα ρίχνουνε δυό κανονιές βουλιάζουνε τό κότερο.

‘Ο Γέρος βρέθηκε στην πρώτη βάρκα. “Ολη μέρα παλεύανε τά κύματα του μαϊστρου. Τό βράδυ ἔκανε πώς ἔκοψε ὁ ἀγέρας ἀπόμεινε ἡ ἀποθαλασσιά, ἡ βάρκα δέν εἶχε δρόμο, δέν ἄκουε τιμόνι, δυό κύματα μεγάλα ρεματικά τούς πέσανε ἀπάνωτά, ξεφωνήσανε οἱ γυναῖκες πέσανε ἀπό μιά μπάντα καί μπατάρανε.

Τώρα βγαίνει ὁ Γέρος στὸν ἀφρό σκασμένος. Βλέπει τ’ ἄστρα καθαρά, τὸν οὐρανὸ καταπάνω του, κλώτισε, πέταξε τά παλιοπάπουτσά του, δίπλα του πετάγεται σὰ ζωντανὸ πράμᾶ ἓνα κουπί, πιάνεται. Δυό πλεσιές παρακεῖ κάτι ἀνάβει καί σβύνει, κλωτσᾶ πρὸς τά κεῖ βλέπει ἓναν τοῦ κότερου, ἦτανε ὁ ξένος μάγειρας, φορεμένος ἓνα σωσίβιο σάν πάπλωμα εἶχε καί ἠλεκτρικὸ φωσάκι τὸ ἀκριβὸ του σωσίβιο. Πέφτει κοντὰ ὁ Γέρος ὁ ξένος σκαμπανέβαζε σὰ φελός, δέ βγάζει ἄχνα, τά μάτια του μόνο παίζουνε πιάνεται κι αὐτός ἀπ’ τὸ κουπί κοιτάζει δύσπιστα τὸ Γέρο μήπως τὸν ἐμποδίσει. Ἐκουστήκανε φωνές μές στή φούσκωση τῆς θάλασσας καί πάλι χαθήκανε. Τά κύματα βουβά δίχως ἀφρούς τούς σηκῶνανε μαλακά στό κουπί ἀπάνω. Ἐνα κοπάδι ἀφρόψαρα συναχτήκανε στό φωσάκι τοῦ σωσίβιου, σπίθισε καί μπιρμπίλισε ἡ μαυρίλα μέ τὸ πέρασμά τους. Ὁ Γέρος ἀνετρίχιασε, τὸ μεδούλι του ἔλυωσε ἀπὸ φόβο, λογάριασε τὸ μαῦρο βάθος ἀπὸ κάτω τους, σάν τρέλλα τὸν ἔσφιξε νὰ πεταχτεῖ ὄξω, νὰ κάνει φτερά εἰδάλλως τρελλαίνεται. Μά γνώρισε γιὰ μιά στιγμή τά ψάρια, ἦταν σαβρίδια, ὁ νοῦς του πιάστηκε ἀπ’ τὴ γνώριμη ὀνομασία κόντεψε νὰ γελάσει πὼς βρίσκεται παρέα μ’ ἓνα κοπάδι σαβρίδια.

Πρὶν καλοξημερώσει καί πρὶν σωθεῖ τὸ φωσάκι τοῦ μάγειρα κατὰ καλὴ τους τύχη μιά τορπιλάκατο τούς πλησίασε συμμαχικιά. Τούς ἔβγαλε στήν Ἀλεξάντρεια.

II

Στήν Ἄλεξάντρεια ὁ Γέρος βρέθηκε σέ νοσοκομεῖο αἰγυπτιακό. Ἡ γλώσσα πού δέν καταλάβαινε τόν εὐφραине, ἡ ὁμορφὴ ἀραβικὴ βρύση ἐφτάκρουνη. Ὁ κόσμος ἔμπαινε γιὰ ἐπίσκεψη μέρα παρά μέρα, πρόσωπα μελαχροινά, ψιλοκόκκαλα κορμιά, χέρια, μάτια ὅλα μιλούσανε. Συλλογίστηκε πὼς θ' ἀγαπήσει πολὺ τὴν Αἴγυπτο. Δύο ξασπρισμένες νοσοκόμες Ἑγγλέζες μπεινοβγαίνανε κόβανε τὸ ἀνθρώπινο βουητό. «ἀνάθεμα τὴν ἀσπρίλα σας» ἔλεγε ὁ Γέρος.

Ἄμα τόν βγάλανε ἀπ' τὸ Νοσοκομεῖο ἤβρε καταφυγὴ στὰ φτηνά ἑλληνικὰ ξενοδοχεῖα. Πότε τόν κρατούσανε μέ ὑποψία καί πότε μέ συμπάθεια. Ἐλεγε τὴν ἱστορία του ἄκρες-μέσες, τόν κρατούσανε καί χωρὶς μπαούλο. Βαστοῦσε μίαν ἀλλαξιά ροῦχα πού τοῦ δόσανε, τυλιγμένα σέ ἐφημερίδα. Ἐτρωγε καὶ δέν ἔτρωγε.

Μιά μέρα φορτώθηκε μιά κόφα ἐνοῦς ἐμπόρου κι αὐτός τοῦβγαλε εἰσιτήριο γιὰ Κάιρο, γιὰ παρέα. Τοῦ ἔπεε πολλά ὁ Γέρος γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Κι αὐτός ρωτοῦσε πολλά, ἦτανε ροβιθέμπορος. Ὁ Γέρος θυμήθηκε τὴ Μεγάλὴ καμπάνα τῆς Περίψηλης στό προτελευταῖο νησί τοῦ Αἰγαίου, «δωρεὰ ἐνοῦς ροβιθέμπορου» ὅπως τὸλεγε ἡ ὁμιλιτικιά Γριά. Μιά ψιλή ψιλή θλίψη τόν ἔπιασε σὰ μεταξωτό νῆμα, τόν τραβοῦσε πίσω καθὼς ἔτρεχε τὸ τραῖνο μπρός, τόν ἔφερε στ' ἀποκλεισμένο νησί, τί θά γίνουνε τόσα νησιά, τόσα κορμιά, ἄχ Ἑλλάδα τί γίνεσαι;

Πῆγε στ' ἀκρινό παράθυρο τοῦ βαγονιοῦ καί ξέρασε ὅτι ἔφαε πού τοῦ πρόσφερε ὁ Ροβιθέμπορας.

Τά μάτια ὅμως βλέπουνε καί δέν ξερνοῦνε. Τοῦτος εἶναι ὁ πίο ποτισμένος κάμπος τῆς γῆς, ἔτσι τοῦ εἶπε ὁ ἔμπορας.

Πρασινίζουνε λουρίδες λουρίδες τά φυτρωμένα μπαμπάκια, τά τριφύλλια, μαῦρα τά ὀργώματα, μαῦρο, παχύ τό χῶμα. Πέτρα πουθενά. Οἱ φελλάχοι περνοῦνε πολλοί μαζί, σειρές, σειρές τά βουβάλια, οἱ καμῆλες. Οἱ γυναῖκες περπατοῦνε μέ φορτία στό κεφάλι ἐπίσημα, σά νά τῶχουνε τάξιμο τό φορτίο καί τό περπάτημα. Καταμεσίς στά χωράφια ἀνάμεσα στίς φοινικιές ἐξέχουνε μυτερά πανιά κι ἀντένες περίψηλες, οἱ φελούκες ἀνεβοκατεβαίνουνε τά κανάλια. Τά γεφύρια μέ σιδερένιες στάβρωσες ἀνοίγουνε ἄλλα στή μέση, ἄλλα στίς ἄκριες, ἐκεῖ συνάζονται πλῆθος τά ποταμίσια καίκια. Τά τιμόνια βαριά, κάθε τιμόνι πιάνει μάκρος ἴσαμε μιά βάρκα, οἱ πλῶρες στριφτές πρός τά πάνω, σά ροῦχο ἀνεσηκωμένο, σχεδιασμένα ὅλα γιά νά παλεύουνε τό ποταμίσιο ρέμα.

Στό Κάϊρο ἀποχαιρετιστήκανε ὁ Γέρος μέ τό Ρεβιθέμπορο μέσ στή φασαρία τοῦ σταθμοῦ. Καί πάλι τράβηξε ὁ Γέρος γυρεύοντας ἑλληνικές ἐπιγραφές. Σ' ἓνα ζυθεστιατόριο πού κάθησε τόν περιποιηθήκανε πολύ.

Ἐκεῖ ἀπ' τήν πρώτη βραδιά γνωριστήκανε καί μέ μιά καλότατη Πόρνη, αὐτή τόν συμπάθησε, τόν σπίτωσε στής Μάνας της σ' ἄλλη γειτονιά, ὄχι ἐκεῖ πού εἶχε τήν πελατεία. Ἡ μάνα μαγείρευε καλά, ἤθελε καί παρέα. Ἡ κόρη ὅποτε πήγαινε νά κοιμηθεῖ στό σπίτι της τοῦ ἄφινε καί χαρτζιλίκι στήν τσέπη τοῦ κρεμασμένου σακακιοῦ του, πρόθυμες οἱ δύο τους σ' ὅλα πῶς νά τόν εὐχαριστήσουνε.

Ἐκεῖνο τόν καιρό τήν Ἑλλάδα τή μοιραστήκανε Ἱταλοί καί Γερμανοί, στή Μακεδονία κατεβήκανε Βούλγαροι. Πήρανε τήν ἐξουσία λοιπόν ξένοι κι οἱ Ἕλληνες δεξιοί, συνεννοηθήκανε, ὀνομάσανε τήν κατάσταση «Ἑλληνική Πολιτεία». Οἱ φυγάδες ὑπουργοί καί παλατιανοί πήρανε μαζίτους τό χρυσό, ἡ δραχμή χωρίς ἀξία, πλάκωσε πείνα καί βαριά σκλαβιά.

Στήν Αἴγυπτο κι ὅπου ζούσανε Ἕλληνες ἔπεσε ἀπελπισία. Ὁ πολὺς κόσμος δέν ξέρει τίς συμπαιγνίες, τίς αἰτίες, τό μυαλό πάει νά σαλέψει πῶς ἀπό δόξες καί νίκες νά πέσομε σέ τόση καταφρόνια. Μά καί νά μάθουνε τίς αἰτίες δέν ἀντέχουνε, ντροπιάζονται δέ θέλουνε νά λέγονται πιά Ἕλληνες, τούς νικᾷ ἡ ἀπελπισία.

Στά ἑλληνικά Κέντρα, στά σπίτια, στά γραφεῖα, στά καταστήματα παντοῦ ἀπελπισία. Καί διχόνοια. Ἄλλοι καταριοῦνται τούς Ἕλληνες στρατηγούς ἄλλοι τούς Ἀγγλους, οἱ φωνές δέ γνωρίζονται ἀπ'

τήν ἀγωνία. Ἔρχονται κάθε μέρα πρόσφυγες, ἄλλοι γυρεύουνε, βρίσκουνε συγγενεῖς, ἄλλοι γυρεύουνε καί δέ βρίσκουνε. Στά Προξενεῖα κλειστές οἱ πόρτες, δέ γράφουνε τίποτα τέτοια τά χαρτιά τους οἱ ἐπίσημοι δέν ξέρουνε πῶς νά βοηθήσουνε. Ἀκούστηκε πῶς πέρασε ὁ Βασιλιάς, πέρασε ὁ Πρωθυπουργός, ποιός τούς εἶδε;

Ἄμα ἔπεσε ἡ Κρήτη, δέν ἀπόμεινε μέρος ἐλεύθερο ἑλληνικό.

Ὁ Γέρος δέν ξέρει τί θά γίνει. Οὔτε τί ἀρμόζει νά γίνει. Ὅπου εἶναι μαζεμένοι πρόσφυγες καί συμπατριῶτες ἐκεῖ κι αὐτός, ὁ νοῦς του δέ φτάνει παρακεῖ.

Ὅπου ἓνα πρωί, κατέβηκε πολύ πρωί κάθησε στό καφενεῖο. Ἡ πλατεία ἐκεῖ τραβοῦσε ἀπ' τά στενά δρομάκια ἓνα δροσερό ἀγεράκι πού δέν ἔπρεπε νά μοιάζει, ὅμως ἔμοιαζε μέ τ' ἀπόγειο πού κατεβάζουνε οἱ ρεματιές τῶν νησιῶν τέτοιαν ὥρα, κάνουν πανιά τέτοια ὥρα καί τά βαρκάκια γιά ψάρεμα. Θυμήθηκε πολλῶν εἰδῶν καιρούς σκίστηκε τό μέσα του. Συνάμα ὅμως βλέπει καί πολλά παράξενα, μουρμούρισε:

— Γλύκα καί πρωινή δροσιά πίσω μέ πᾶς ἢ μπρός;

Εἶδε τά μαγαζιά πού ἀνοίξανε, πιάσανε περνούσανε ὅσοι βγάζουνε τό μεροκάματο διασκεδάζοντας τούς διαβάτες. Πέρασε πρῶτος ἓνας νάνος μέ σουβαντισμένο ἄσπρο τό πρόσωπο, αὐτός ἔκανε πῶς ἀγόραζε κάτι γιά σεφτέ, πῶς ἦτανε τάχα γουρλής καί τοῦ δίνανε μπαξίς. Ἐλεγε κι ἀστεία αἰσχρά. Πέρασε κι ἓνας πολύ μαῦρος μέ φλογέρα καί δυό φίδια σ' ἓνα καλάθι, ἄλλος πού ἀναβε καί κατάπινε φωτιές, ἓνας πού ἔσερνε μιά κατσίκα καί πάνω της μιά κοκκινόκωλη μαϊμού. Τέλος ἦρθε κι ἓνας Σουδανέζος μέ λατέρνα κι ἡ ἀδελφή του ντυμένη ἀγορίστικα, πιάσανε χορό, ἐκεῖνος γύριζε τή λατέρνα χόρευε στόν τόπο, ἐκείνη παίζει τό ντέφι της ἡ ψιλοχέρα καί ψιλοπόδαρη, μάτια, φρύδια, πλάτες, κοιλιές της χορεύουνε, πηδᾶ καί στέκεται, στέκεται καί τρέμει, πετᾶ τό ντέφι ψηλά καί τό πιάνει, τό σβουρίζει, τό πατᾶ μέ τό νύχι καί βογγᾶ σά θηρίο φχαριστημένο. Μαζευτήκανε πλῆθος παιδιά χορεύανε κι αὐτά. Κι ὅσα περνοῦνε μέ νταντάδες καί μανάδες τίς τραβοῦνε γιά νά σταθοῦνε, οἱ παραγιοῖ πετιοῦνται ὄξω ἀπ' τά καταστήματα, οἱ φορτωμένοι ἀκουμποῦνε τά φορτία τους, πέφτουνε ἀπ' τά παράθυρα γροσάκια. Βγαίνει στό μπαλκόνι ἓνοῦς ξενοδοχείου ἓνας ναύτης μισόγδυτος γλυτωμένος ἀπό τορπιλισμό, χτυπᾶ τά χέρια του, χτυπᾶ τά στήθια του, γυρίζει τό κεφάλι του ἐδῶ - ἐκεῖ σάν περισσότερο, γελᾶ, τοῦ γελοῦνε. Περνᾶ κι ἓνας κοκκινολαίμης Ἄγγλος λοχαγός μέ μπαστουνάκι στό χέρι, ζωσμένος περιστροφῶ σέ ἄσπρη θήκη, τρέχει χορεύοντας ἡ μικρή,

κάνει πώς τοῦ παίρνει τό μπαστουνάκι, περιμένει νά γελάσει κι ἐκεῖνος νά τῆς δώσει μπαξίς, αὐτουνου ὅμως ὁ λαιμός ἀπό κόκκινος ἔγινε μελανός, χωρίς νά γυρίσει νά τήν κυττάξει τῆς κατεβάζει μιά μέ τό μπαστουνάκι, αὐτή πρίν τή φάει βρέθηκε στ' ἀντικρυνό πεζοδρόμιο, ἀκόμα χορεύει. Μά ἐκεῖ στάθηκε, μούδιασε, μουδιάσανε ὅλοι περαστικοί καί καθιστοί. Καί τοῦ Γέρου πῶς τοῦρθε σά νά τοῦ πατήσανε καμιά παλιά πληγή, ἀρπᾶ τό σκαμνί πού ἦτανε καθισμένος, τό πετᾶ καταπάνω στό λοχαγό, αὐτός ἔσκυψε, ὁ Γέρος ἀρπᾶ κι ἄλλο ἓνα, τό κομματιάζει καί τόν κυνηγᾶ μ' ἓνα ξυλοπόδαρο. Ὁ κόσμος τάχασε, ἀρκετοί ἀρπάξανε κι αὐτοί σκαμνιά, μά πέρασε ταξί μπῆκε ὁ λοχαγός μέσα, οἱ ὀργανοπαῖχτες τό στρίψανε, στρίβοντας γυρίζανε καί χαμογελοῦσανε. Νά κι ὁ ἀστυνόμος μέ τό ψηλό φέσι, ὁ κόσμος ἔπεσε κοντά τοῦλεγε, γυρίζανε βλέπανε τό Γέρο σηκώνεται αὐτός ἀπ' τό καφενεῖο καί φεύγει. Πῆρε τούς δρόμους. Τό χέρι του ἀπόμεινε μουδιασμένο σά νά πέταξε κανένα ὀλόκληρο κοτρώνι ἀπό Ἐνατολή σέ Δύση.

Δέν πῆγε στήν κάμαρή τους ἐκείνη τήν νύχτα, ἐδῶ καί κεῖ τήν ἔβγαλε. Οὔτε καί τήν ἄλλη. Πείνασε. Τέλος πῆγε γράφτηκε κι αὐτός σ' ἓνα στρατόπεδο προσφυγικό.

Ἐκεῖ στό στρατόπεδο τούς ταίζανε καλά. Τούς ταίζανε τροφοδο-
τες Μαλτέζοι καί Λεβαντίνοι ἔμπιστοι τῶν Ἄγγλων. Μά καί δέν καταλάβαινες ποιοί ὀρίζουνε τό στρατόπεδο καί πῶς, μέ τό καλό; μέ τό ἄγριο;

Τούς ταίζανε κρέας κάθε μέρα σά θηρία στό κλουβί. Στίς ψάθες πού πλαγιάζανε τούς φέρανε τρόμπες καί γιατρικά γιά μύγα καί κουνούπια. Μά στίς πόρτες φρουροί μ' ἐφόπλου.

Μιά μέρα ἦρθανε δυό Ἄγγλοι κι ἓνας Ἑλληνας ἀξιωματικός μέ ὅμοια στολή κι οἱ τρεῖς, γιά νά στρατολογήσουνε. Βγαίνει ἓνας μεσόκοπος Ἐνατολίτης, τελωνοφύλακας, τῆς πρώτης προσφυγιᾶς παιδί, ὁ νοῦς του ἀκονισμένος ἀπ' τά προσφυγικά κι ἀπ' τά εργατικά δούλευε σάν ἐργαλεῖο κατάλληλο, λοιπόν ρωτᾶ:

— Ποιός στρατολογεῖ Ἑλληνας ἢ Ἄγγλος βασιλέας;

Μιλιά. Ἐνας ἄλλος πῆρε θάρρος, φώναξε:

— Ἄμα σκοτωθοῦμε ποιο κράτος θά στείλει στό σπίτι μας εἶδηση;

— Δέ θέτε νά πολεμήσετε;

— Ἐμεῖς πολεμοῦμεν καί πολεμήσαμεν, λέει ὁ Τελωνειακός, ἔσεῖς ξέβρετε νά βγάλετε πέρα τέτοιον πόλεμον;

Σήμερα στρατολογία έσείς άφοϋ κάνετε, πώς μαντρισμένους έδω μās έχετε σάν αιχμάλωτους;

Οί στρατολόγοι φύγανε.

Τό βράδυ εκείνο οί άντρες άκρια-άκρια στά σύρματα καπνίζανε, καταπικραμένοι.

Μιά μέρα ήρθε κάποιος ξένος δημοσιογράφος Φιλέλληνας, ζητούσε ιστορίες άπ' τόν πόλεμο τής 'Αλβανίας. Τόν βάλανε στή μέση, τούς μοίρασε άκριβά τσιγάρα. Μπαίνει μπροστά πάλι ό Τελωνειακός:

— Κόπιασε στήν ψάθα μας, κάτσε, άμα ιστορίες δέ χόρτασες;

— Ζητᾶ ή 'Αμερική ιστορίες άληθινές, τούς λέει αυτός.

— Στά χαρτιά ιστορίες τί ψεύτικες τί άληθινές...

— Δηλαδή ότι γίνανε στήν 'Ελλάδα, θυσίες, μάχες.

— Μάχες, θυσίες, ό λαός, ή έξουσία, προδοσίες κρυφές, φανερές.

— 'Εμείς γράφομε άμερόληπτα τα 'ισια και τά στραβά, καμάρωνε ό Φιλέλληνας, καμάρωνε κι ό διερμηνέας του.

— "Ισια κι' όμοια έ ψυχή, άντοχή ό ξυπόλυτος στρατιώτης, 'ισια κι' όμοια κι' ό στρατηγός πού παραδίνει τά όπλα.

— Δέν καταλαβαίνω... λέει ό Φιλέλληνας.

— Πές του πώς δέ θέλει νά καταλάβει, λέει ό 'Ανατολίτης.

Αυτός μιλούσε καμπανίστα, ό Φιλέλληνας κι' ό διερμηνέας μασημένα. Κυττάζει τώρα τό ρολόϊ του ό Φιλέλληνας λέει πώς πέρασε ή ώρα, δέν έχει καιρό φύγανε.

"Ολο φτάνουνε κι άλλοι πρόσφυγες, πυκνώσανε οί ψάθες, κάθε ψάθα κι ιστορία, μέ τό δικό της καϋμό. Μέ τά τωρινά μπλέκουνε και τά παλιά τους.

Μιά Μικρασιάτισα κλαίει κάθε πρωί και τίς 7 ψυχές πού έχασε, πατέρα κι αδελφούς «άχ άχ κι ό πρωτογιός μας τότε πάλι έμεινε πίσω...». "Ενας ήλικιωμένος Σαμιώτης λέει ξαναλέει πώς άφησε τ' άμπέλι του άθειάφιστο, πώς άφησε τίς έλιές πάνω στόν άνθό τους, άμα φεύγουνε άγκάλιασε τήν τελευταία έλιά και τή φιλοϋσε... «κινδυνέψαμε νά τόν τραβήξομε..» ή κόρη του τόν περιγελά. Μιά γυναίκα κρύβει ξεροκόμματα ψωμί «... νάχομε για τήν 'Ελλάδα..», μαύρισε ό τόπος άπ' τό μερμύγγι, τής τά πετάξανε, ξεφωνίζει δυό μερόνυχτα.

Πολλών ειδών ή τρέλλα. Τ' άπομεσήμερα συχνάζουναι πολλοί στόν πιό δροσερό διάδρομο, θυμοϋνται πολλά, λένε καθέννας για τό

ἐπάγγελμά του. Μιά μέρα δύο ράφτες εἶχανε κουβέντα «... τόσες τσέπες, τόσα πέτα, ἔπαιρνα τόσα...». Κοντά τους ἕνας ζαχαροπλάστης παραμιλᾷ, δέν τόν ἀκοῦνε. Ἐξαφνα πετιέται πάνω τρέχει ἔξω ἀπ' τό ὑπόστεγο στέκεται, ξεφωνίζει:

— Ἐγώ εἶμαι ξακουστός, μέ ξέρανε ὅλα τά καταστήματα τῆς Ὀμόνοιας, πρῶτος τεχνίτης ἐγώ στούς κουραμπιέδες, δέ θά ῥθουνε καί δῶ Ἄη Βασιλιοῦ, Χριστούγεννα; Ἐ οὐρανέ δέ βρέχεις πιά, δέ βρέχεις;

Στέκεται μέ τά δύο χέρια σηκωμένα στόν οὐρανό δέν τά κατεβάζει. Στήν ἀρχή γελάσανε οἱ παρέες ὕστερα συνάχτηκε ὁ κάμπος, στενοχωριοῦνται, θυμώνουνε. Αὐτός τά χέρια καί τά μάτια ψηλά, ἔγινε ἄγαλμα. Οἱ γυναῖκες τώρα τρομάξανε, σταυροκοποῦνται, δύο χεροδύναμοι τόν σκουντοῦνε καί τόν ἀκουμποῦνε σ' ἕναν τοῖχο, εἶναι βαρύς, ἀσήκωτος. Μέ τή σειρά ἔρχονται καθίζουνε δίπλα του οἱ ἄντρες τοῦ δίνουνε τσιγάρο, δέ λυγοῦνε τά χέρια του, ἐκεῖ τόν ἤβρε ἡ νύχτα, καί τόν ξανάβρε ὁ ἥλιος. Οἱ γυναῖκες ἐξοικονομήσανε σ' ἕνα δίσκο λίγο ἀλεύρι καί ἄσπρο βούτυρο, ἴσως τόν ξεγελάσουνε νά μπεῖ μέσα νά τούς ζυμώσει τάχα κουραμπιέδες.

— Κι' ἀμύγδαλο; τσιρίζει αὐτός, ἡ φωνή του ἔγινε μωρουδίστικη.

Ἐ κάμπος συζητᾷ νά τόν παραδόσουνε ἢ νά τόν κρύψουνε. Ἦρθε τέλος Ἄγγλος στρατιωτικός γιατρός καί τόν περίλαβε, δίνει κοφτές αὐστηρές διαταγές σά νά χρειάζεται ὁ ἄρρωστος τιμωρία. Οἱ Αἰγύπτιοι βοηθοί τόν βαστᾷνε σάν παιδάκι μαλακά.

— Τοῦς τρελλοῦς τοῦς ἔχουνε Ἄγιους οἱ Μουσουλμάνοι... λέει ὁ Ἄνατολίτης, δέν τοῦς πειράζει κανεῖς...

Ἐ Γέρος βαστᾷ μιάν ἀκρινή ψάθα. Τίς σπάνιες ὥρες τῆς ἡσυχίας τοῦ Κάμπου σβύνουνε ὅσα στέκουνε μπρός στά μάτια του, χάνεται ἡ παχιά μυρωδιά τῆς ποτισμένης γῆς, μυρίζει ξερή πέτρα, εἶναι στήν κουφαλίτσα του, μπροστά σέ βουναλάκια ψημένα σά σπασμένα κεραμιδάκια, νησάκια καί νησιά καί βουητό τῆς θάλασσας.

Ἐ ὕστερα ἦρθανε στόν Κάμπο δύο-τρεις οἰκογένειες Σαμιῶτες καί Καριῶτες. Τίς περνούσανε ἀπ' τήν Ἀλεξάντρεια σέ κλεισμένα βαγόνια γιά τήν πιό Νότια Ἀφρική.

Σ' ἕναν σταθμό πρίν τό Σουέζ πῶς πῆρε εἶδηση τό πλήρωμα σέ κάποιο ἀντιτορπιλικό, ἦτανε ἀπ' τά πληρώματα πού ξεσηκωθήκανε στήν Ἑλλάδα γιά νά μήν παραδοθοῦνε στούς Γερμανούς, ξεμπαρκάρανε τοῦς ὑποπτους ἀξιωματικούς.

Δυό νησιῶτες δίοποι κλέψανε τίς οἰκογένειές τους ἀπ' τό βαγόνι, τίς φέρανε στόν Κάμπο κρυφά. Δέν τίς μαρτύρησε κανείς. Ἐκὼς δέν εἶχε πέσει ρουφιανιά.

Κι ὁ Ἀνατολίτης εἶπε τή δική του ἱστορία, πῶς κλέψανε ὀλόκληρο ρυμουλκό, «μεγαλουσιάνα ἢ Ἀθήνα ἔχει χατήρ, ἔχει Ἀκρόπολ, ἐσύ ἐργάτης Πειραιᾶς ἐσένα ρημάζουνε, ἐλπίδα ὄχι, συγκοινωνία ὄχι, γραφεῖα, καταστήματα ἐρείπια καπνίζουν, μέγα καζάν μέ σκάλα σιδερένια ὅσον τετραόροφον ὅσπιτι τιναγμένον ὡς καρπούζι στήν πλατεία κατάμεσον. Κατεβαίνουν πλούσιοι μέ αὐτοκίνητα πλούσια, τρυποῦνε λάστιχα, τρέχουν νά ἐμπαρκάρουν. Ὀλίγα πλοῖα φεύγουν, ὀλίγα ἔρχονται φέρουν πολεμοφόδια, τά κέρατά μας φέρουν, ἄπιστοι τώρα φέρνετε;» Ἐπάνω εἰς ρυμουλκόν φωνάζει φύλακας «περάσετε φεύγομεν», ὅπως ἐν καιρῷ εἰρήνης διά Κούλουρην κι ἐγώ ἄς φεύγω μήν ἀντικρύσω Ναζῆδες γουρούνια Γερμανούς γρήγορα ἐπιστρέφομεν. Οὕτω πῶς ὑπολογίζω χαῖβάν ἐγώ, θαλασσινό περίπατο. Καί ἡλικιωμένος μεθυσμένος Ἕλληνας ὁρμᾶ μέσα νά περάσει ἀπ' τό μαδέρι μας, πεζοναύτης Ἕλληνας τόν συγκρατεῖ, μιά γροθιά, μιά κλωτσιά πεζοναύτης Ἕλληνας εἰς τήν θάλασσαν, ἀμέσως κάβο λύομεν, ἀμέσως εἰς τήν μηχανήν ξεμεθᾶ ὡ τοῦ θαύματος ὁ μεθυσμένος, εἶναι μηχανικός «νό Ἰγκλῖς ἐγώ, ἐγώ Σκωτσιμάνος» συστένεται καί «χάου μπάουτ οἴλ;» ἐρωτᾷ, δηλαδή ἔχετε καύσιμα; Βγαίνομεν φουντάρομεν ἀρόδο, ἐκτός Προλιμένα, μαλώνουν οἱ δύο ναῦτες πρὸς Σύρον ἢ πρὸς Χίον θά πλέομεν, μαχαίρια τραβοῦν, τούς δένομεν. Ὀλονυχτία Πειραιᾶς ὡσάν λαμπάδα καίγεται, ὡ ἀλλοίμονον ἢ καρδιά τῆς Ἑλλάδος καίγεται, αὐγή-αὐγή ταξιδεύομεν, μᾶς κάνει σῆμα καταδιωκτικόν, μᾶς ἐτσουβάλιασεν ὄλους, ἐθελοντάς - λιποτάκτας δέν ἐξετάζει. Κατάσχει ρυμουλκόν εἰς Κρήτην ξεπαρκάρομεν.

Πρὶν φύγουνε οἱ δυό Ναῦτες φωνάζανε κατά μέρος τόν Τελωνειακό καί τό Γέρο συνεννοηθήκανε πῶς λαός εἶναι τώρα οἱ πρόσφυγες, εἶναι ἀνάγκη νά συνάζονται καί ν' ἀποφασίζουνε ὄλοι μαζί νά γυρέψουν ἄδεια ἐξόδου, νά σπάσει ὁ περιορισμός.

Ἐκὼς Τελωνειακός τούς μίλησε σοβαρά:

— Σύμφωνοι, συμφωνῶ καί χαιρετίζω καλή συντροφιά μας προζύμι τῆς ἀδελφωσύνης. Ἐκὼς Σύμμαχος ταῖζει τώρα ἐμᾶς, ταῖζει Ἕλληνες δέν ταῖζει κούνελους εἰς κλωβία, αὐτό ἄς ξέρομεν πασαένας ἄς τό ξέρομεν, πόλεμος ἐμᾶς σκλάβωσεν, πόλεμος μᾶς ἐλευτερώνει.

— Θά σᾶς στείλομε κι ἄλλους δικούς μας, θά λάβετε μηνύματα, εἶπανε οἱ ναῦτες καί φύγανε.

Τώρα γνωριστήκανε πίο καλά ό Γέρος μέ τόν Τελωνειακό βαθιά ψυχή αὐτός, από βαθιά στεριά. Τοῦ φάνηκε ό Γέρος χρήσιμος ἄνθρωπος στόν Κάμπο, στίς δουλειές φιλότιμος. Δέν τόν ἄφηνε νά μένει καί μοναχό, καθώς τό συνείθιζε αὐτός κι ἔχανε τό νοῦ του σάν ἀδέσποτο σκύλο. Ξεσηκώσανε καί τίς γυναῖκες, γίνανε συνεργεία γιά καθαριότητα:

— Ἡ οὔλοι ψωριάζομεν ἢ οὔλοι πλένομεν καί πλενούμασταν...

Μέ τίς καινούργιες οἰκογένειες ἦτανε καί δυό ἀδελφές Καρυωτίνες, πολύ νοικοκυρές. Ὁ Γέρος περνᾶ ρίχνει ματιές στήν ψάθα τους, ὅ,τιπραματάκια φέρανε εἶναι ἀραδιασμένα σά στολισμένα. Ὁ Γέρος τίς παρατηρᾶ: Ἡ μεγάλη σοβαρή, βαστᾶ τό κεφάλι σκυμμένο δίπλα, ἢ μικρή σερπετή, ἔβγαλε καί Ἡμιγυμνάσιο, τοῦ φαίνονται σά ζωγραφιστές, περάσανε πέλαγος κι ἦρθανε θυμᾶται τήν Καμπάνα πού τοῦλεγε ἢ γελαστή Γριά πῶς πέρασε τό πέλαγος μέ δυό ἄσβυστα κεράκια μέσα ... ἔτσι βγαίνουνε κάτι τέτοιες ἱστορίες. Εἶναι γιά καταφρόνια ἢ Καλή Πόρνη; Τήν ἀγαπᾶ κι αὐτή καλά, τίς ἀγαπᾶ καλά καί ὅλες. Βάλανε τή Μικρή στήν προσωρινή ἐπιτροπή τοῦ Κάμπου.

Τήν ἴδια ἐποχή τόν παρακαλοῦσε ἢ Καλή νᾶρθει πάλι στῆς μάνας της, ἔπαιρνε τό τράμ ὡς τό τέρμα, τοῦ ἔφερνε στά σύρματα διάφορα.

— Γιά ἕνα συσσίτιο κλείστηκες... τοῦ ἔλεγε.

— Γιά ἕνα συσσίτιο εἶμαστε κλεισμένοι, ἕνας-ἕνας δέν ξεφεύγει. Δέν πολυκαταλάβαινε ἢ Καλή.

Ἐστερα οἱ Ἄγγλοι ξεδιαλέξανε τούς πίο ἐγγράμματους, τούς βάλανε σέ ξενοδοχεῖα. Ἐτσι μένουνε, ὁ ἄπλός κόσμος μπουλούκι. Αὐτό ἅμα ἔγινε τότε κατάλαβε κι ἢ Καλή, δέν τοῦ ξανάπε νά πάει στό σπίτι, τούς κουβαλοῦσε διπλά τά φαγιά.

Ὅπως στό καζάνι πού βράζει γάλα ρίχνεις μιά πρέζα πυτιά καί πάνει σιγά-σιγά πήζει τό τυρί, ἔτσι μέ κάποια παρουσία, μέ κάποια πρώτη ἀφορμή σιγά-σιγά πήζει τοῦ ἀγῶνα τό νόημα.

Λοιπόν γυρέψανε νά βγαίνουνε ἀπ' τόν Κάμπο ἐλεύθερα. Γυρέψανε καί συσσίτιο χόρτα τρεῖς φορές τή βδομάδα, τούς φανήκανε σά γραμμένα πάνω στόν οὐρανό, τόσο καθαρά καί δίκαια τοῦτα πού ζητούσανε δέν κάνουνε πιά ὑπομονή, συμφωνήσανε νά μήν πάρουνε συσσίτιο ἄν δέν γίνουμε δεχτά ὅσα ζητούσανε. Πήγανε ἢ Ἐπιτροπή στό διοικητή. Αὐτός κρύφτηκε, ξαπλώσανε στίς ψάθες ὅλος ὁ Κάμπος. Ὁ διοικητής πάλι δέν ἦρθε, ἦρθε τό περίπολο κι ἕνας λοχίας μέ βούρδουλα.

— Φτοῦ σου Ἰγγλε μέ τό βούρδουλα φτοῦ σας, πάντα καί παντοῦ ἐσεῖς κι ὁ βούρδουλας... λέει ὁ Γέρος κι ἔφτυσε σάλιο φαρμακερό.

Μπρός στό περίβολο δυό τῆς Ἐπιτροπῆς ζαρώσανε σά μετανοιωμένοι, τό στρίψανε. Στό συσσίτιο δέν πῆγε ὡστόσο κανείς. Τή νύχτα πεταχτήκανε δυό πήρανε ἀσβέστι ἀπ' τούς ἀποπάτους γράψανε πάνω σέ πισόχαρτο «Ἐλευθερία-Ἐξοδος», τό στήσανε ψηλά σ' ἕναν τοῖχο. Καί στό σύρμα κρεμάσανε ἀρμαθιές τίς караβάνες. Τό πρωί λαμποκοπούσανε, οἱ ζωηροί Αἰγύπτιοι μαζευτήκανε, ἀλλαλάζανε. Στή βρύση τοῦ Κάμπου οἱ νηστικές γυναῖκες πιαστήκανε, γίνηκε καυγάς. Τότες ἦρθε κάποιος Μεγάλος μιᾶ πρώτος ὁ Τελωνειακός:

— Ρώτησον πού μᾶς ἐπίασαν, σέ μάχη μᾶς ἐπίασαν καί μᾶς φυλάγουν στό σύρμα:

— Τί θέλετε;

— Θέλομεν νά βγαίνομεν καί πάλιν νά γυρίζομεν, ὁμιλεῖτε καί σεῖς μπρέ...

Ἄπαντᾶ ὁ Ἰγγλος πῶς οἱ Αἰγύπτιοι δέν τό ἐπιτρέπουνε.

— Δικούς σας σκοπούς δικούς σας ἀστυνομίαν βλέπομεν, ἐσᾶς παρακαλοῦμεν, ἀνίσως ὑπόθεση τῶν Αἰγύπττων εἶναι, αὐτούς νά παρακαλοῦμεν, ξέρομεν νά μιλήσομεν. Κόψετε καί τά κρέατα, ἀσλάνια δέν εἶμασταν, μαρμελάδες ἄς λιγοστέψουν βλέπομεν φακὴν, φασιόλια πάμφθηνα, τέτοια γνωρίζει καί ζητᾶ μας ἡ κοιλία, ὁμιλήστε μπρέ, ὁμιλήστε...

Πῶς τό πάθανε οἱ Ἰγγλέζοι, τά δεχτήκανε. Βγαίνανε λοιπόν οἱ πρόσφυγες ἐλεύθερα τρώγανε βλύτα, φούλια δυό φορές τή βδομάδα.

Ὁ Ἀνατολίτης Τελωνειακός γνωρίστηκε σ' ὅλο τόν Κάμπο γιά δίκαιος, ἄκουγε ὅλονῶν τά παράπονα. Τόν παρανομάσανε «ὁμιλήτε μπρέ» ὅπως ὀλοένα, τούς παρακινούσε. Μέ τό Γέρο σεργιανούσανε τό Κάιρο, τούς ἀρέσανε πολύ τά γεφύρια του. Ὁ Γέρος τότες φάνηκε νέος. Μόνο μιά σειρά μαλλί ἄσπρο σά σπαθιά γιατρεμένη τοῦ σημείωνε ἀπ' τήν κορφή τό κεφάλι ὡς τό κούτελλο.

Ἐνα πρωί στό γεφύρι τοῦ Μπουλάκ, ἕνας Αἰγύπτιος τούς εἶδε ἀκουμπισμένους ἐκεῖ τόν Τελωνειακό καί τό Γέρο. Καθῶς καί τήν ἄλλη μέρα καί τήν παράλλη. Στάθηκε λοιπόν καί τούς ρώτησε ποιοί εἶναι; Τοῦ εἶπανε: «Ἕλληνες εἶμαστε, πρόσφυγες, μοατζήρ Γιουνάν». Τούς ξαναλέει: «Στό γεφύρι τοῦτο σᾶς βλέπω κάθε μέρα... πῶς ἔτσι;». Ἐκεῖνοι φυλαχτήκανε. Ἡ ματιά τοῦ Αἰγύπτιου ὅμως σάν ὀρθάνοιχτη μεγάλη πόρτα μπροστά τους. Αὐτός τούς γνέφει «περιμένετε» φεύγει καί γυρίζει τρεχάτος μ' ἕνα γκαρσόφι ντυμένο

τήν ἄσπρη μπλούζα τῆς δουλειᾶς του, πού τούς καλημέρισε καί τούς λέει:

— Ὁ πελάτης μας τοῦτος μέ φώναξε γιά νά σᾶς εὐκολύνω στή γλώσσα, εἶναι καλός, καλότατος καί βασιτέται καλά. Θέλει νά γνωριστεῖτε...

— Μετά χαρᾶς νά γνωριστοῦμε, τό θέμε καί μεῖς.

— Σᾶς ἐρωτᾷ τί γυρεύεται κάθε πρωί στό γεφύρι τοῦτο.

— Χάσαμε τόν κόσμο καί τόν κόσμο γυρεύομε, λέει ὁ Γέρος.

Τό Γκαρσόνι τᾶλεγε ἀραβικά, ἐκεῖνοι περιμένανε, καθώς περιμένανε δέν ἔκοβε προχωροῦσε ἡ συνεννόηση, τά λόγια βγαίνανε ἀργά καί μετρημένα ὅπως οἱ λόγες τῆς φωτιᾶς πού φυσᾷ μέ τό ἄσκι κανένας γύφτος τεχνίτης καλός.

— Ἐδῶ τόν γυρεύετε;

— Ἀπό γεφύρι σέ γεφύρι γυρεύομε, λέει ὁ Γέρος, 32 μέρες θά γυρίζομε.

— Πῶς 32;

— Τά γεφύρια τοῦ Καίρου εἶναι 8 καί στό καθένα 4 μέρες» ἔτσι τοῦρθε κι εἶπε ὁ Γέρος.

— Δέν ἤξερα πῶς εἶναι 8... λέει ὁ Αἰγύπτιος.

— Καλότυχοι, δέ μετράτε...

Εἶπε καί τό Γκαρσόνι:

— Ἐγώ ἀπό λόγου μου δέν περίμενα τέτοια γνωριμιά, ἔβαλα στό νοῦ μου γυναικοδουλειές, τώρα πῶς νά σᾶς ἀφίσω; Ἐλᾶτε στό καφενεῖο...

Κι ὁ Αἰγύπτιος εἶπε:

— Μᾶς πῆρε ἡ ζέστη, πᾶμε στό κιόσκι μου στήν ὄχτη τοῦ ποταμοῦ, ἐκεῖ ὅλη μέρα φυσᾷ δροσερό ἀεράκι θά φᾶμε καί καλό φαῖ ἀπό μιανῆς Χριστιανῆς τά χέρια.

— Δέ μᾶς δροσίζει δροσιά οὔτε φαῖ χορταίνει ἐμᾶς, εἴμαστε ἄνθρωποι καί δέν εἴμαστε...

Πήγανε ὅμως.

Ἦστερα ὑποψιαστήκανε πῶς ἡ Καλή Πόρνη πού ἦτανε ἀγαπητικιά τοῦ Αἰγύπτιου, τόν ἔβαλε κι ἄνοιξε κουβέντα. Γιά νά ζεῖ στόν ἴσκιο τους, τόσο τῆς ἀρέσανε τά λόγια τοῦ Γέρου ἄς μὴν καταλάβαινε, χωρίς συμφέρον ἄλλο. Μάλιστα ἡ δουλειά της κόπηκε, ἅμα πηγαίνανε στό κιόσκι τούς εἶχε περιποίηση σά νοικοκυρά, μέ τήν ἄδεια τοῦ Αἰγύπτιου.

— Τό συναπάντημα τοῦτο εἶναι καλό καί τό γεφύρι τοῦτο